

Bartłomiej Szyndler

Indygeni Sejmu Czteroletniego

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia 45, 365-375

1990

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bartłomiej SZYNDLER

(Lublin)

Indygeni Sejmu Czteroletniego

L'indigénat à l'époque de la Diète de Quatre Ans

Indygenat jest terminem pochodzenia łacińskiego, urobionym od słowa *indigena*, znaczącego dosłownie — tubylec, krajowiec, rodak.¹

W Rzeczypospolitej indygenat polegał na dopuszczeniu cudzoziemca wraz z potomstwem do przywilejów krajowych, czyli nadaniu jemu i jego dzieciom praw obywatelstwa polskiego. Rozróżniano dwa rodzaje indygenatów — mieszczańskie i szlacheckie.

Indygenat mieszczański dotyczył ubiegania się o prawo miejskie. Starający się o nie, przybyły z obcego kraju mieszczanin, winien był wpłacić do kasy magistratu odpowiednią kwotę, okazać świadectwa dobrego urodzenia i prowadzenia się. Jeśli był bezżenny, wymagano, aby w ciągu roku się ożenił i nabył jakąś posesję w mieście. W dobie kontrreformacji zwracano również baczną uwagę, żeby przyjmujący obywatelstwo miejskie był katolikiem.²

Znacznie większe wymagania stawiano kandydatom starającym się o indygenat szlachecki. Na sejmie elekcyjnym w r. 1764 szlachta umieściła w *pactach conventach* następujący warunek: „Indygenaty i nobilitacje nie inaczej, tylko na sejmach, *attenta pluralitate* rekomendujących województw, ziem

¹ L. Koncewicz: *Nowy słownik podręczny łacińsko-polski*, Warszawa b.r., s. 410; *Słownik łacińsko-polski*. Według słownika Hermana Mengego i Henryka Kopii. Oprac. Kazimierz Kumanięcki, Warszawa 1957, s. 255.

² A. Brückner: *Encyklopedia staropolska*, t. I, Warszawa 1939, s. 458.

i powiatów dawać będziemy.”³ W cztery lata później sejm ekstraordynaryjny podjął uchwałę o dopuszczeniu do indygenatu i nobilitacji „tylko za jednomyślnością” posłów i po wywiedzeniu szlachectwa od dziada oraz wykazaniu się, iż kandydat jest „dobrze posesjonatus”.⁴ Kolejny sejm ekstraordynaryjny warszawski, zwany też rozbiorowym, postanowił w r. 1775, by każdy cudzoziemiec, któremu przyznano indygenat, nabył w ciągu roku na obszarze Rzeczypospolitej dobra za 200 000 złp i okazał na to dokument w kancelarii koronnej. Ta zaś tylko wówczas mogła wydać mu dyplom indygenatu. Jeżeli owego warunku nie dopełnił, tracił prawo do polskiego szlachectwa. Tracił je ponadto w przypadku sprzedaży nabytych dóbr przed upływem 20 lat.⁵ Sejm pragnął tym samym pozyskać dla kraju nie tylko obcokrajowców użytecznych bądź wynagrodzić zasłużonych, lecz także majątnych i zdecydowanych do osiedlenia się w przybranej ojczyźnie na stałe. Od obowiązku nabycia dóbr uwolnieni zostali „zasłużeni w wojsku Rzeczypospolitej”.

Synowie cudzoziemców, urodzeni w Polsce z rodziców nie posiadających indygenatów, pozbawieni byli praw krajowego obywatelstwa. Natomiast synowie szlachty polskiej, urodzeni za granicą, traktowani byli jako obywatele Rzeczypospolitej. Prawa tego przestrzegano rygorystycznie i nie robiono wyjątków nawet dla rodziny królewskiej. Kiedy Stefan Batory sprowadził do Polski swoich synowców, Andrzeja i Baltazara, musieli oni starać się o indygenaty. Otrzymali je dopiero w r. 1588 dzięki poparciu kanclerza Jana Zamojskiego.

Nowo przyjęci do szlachectwa polskiego podlegali skartabellatowi, czyli prawu niepełnego obywatelstwa, na mocy którego dopiero trzecie pokolenie ich potomków mogło obejmować dygnitarskie urzędy i dzierżawić dobra królewskie.⁶ Sejm mógł jednak, ze względu na szczególne zasługi indygena, uwolnić go częściowo lub całkowicie od skartabellatu. I tak, na przykład posłuszny woli carycy Katarzyny II sejm rozbiorowy, przyznając indygenat jej faworytowi, Grzegorzowi Potemkionowi (Potiomkinowi), nie tylko uwolnił go od skartabellatu, ale zgodził się również na to, aby przysięgę na wierność królowi i Rzeczypospolitej złożył w jego imieniu plenipotent. A oto pełny tekst uchwały sejmowej o dopuszczeniu Potemkina do klejnotu szlachectwa polskiego:

„Indygenat U[rodzonego] hrabi Potemkina

Okazując w jakim są u Rzeczypospolitej poważaniu zacność urodzenia i cnota wielkich mężów, z tego powodu urodzonego Gregorego de Potemkin, generała en cheff

³ *Volumina Legum*, t. VII, s. 99.

⁴ *Ibid.*, s. 282.

⁵ *Ibid.*, t. VIII, s. 164.

⁶ Z. Gloger: *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, t. II, Warszawa 1958, s. 270.

wojsk i wiceprezydenta Rady Wojennej Rosyjskiej, Generala adiutanta Najjaśniejszej Imperatorowej Imci calej Rosji, gubernatora Nowoserbii, orderów: Białego Orła, Świętego Jędrzeja, Świętego Stanisława i Aleksandra kawalera, do Indygenatu Korony Polskiej, Wielkiego Księstwa Litewskiego i wszystkich prowincji z sukcesorami *de lumbis* za powszechną Stanów zgodą przyjmujemy i do wszelkich preorogatyw w Państwach naszych stanowi szlacheckiemu służących przypuszczamy, a za poprzedzającą przysięgą na wierność Nam Królowi i Rzeczypospolitej, nawet przez plenipotentą wykonać mianą, dyploma takowe z kancelarii Naszej pod pieczęcią obojga narodów wydać rozkazujemy”.⁷

Pikanterii temu indygenatowi dodaje fakt, że Potemkin był chłopskim synem, a tytuł hrabiowski zawdzięczał niewybrednym usługom, które świadczył carycy.

Cudzoziemiec, otrzymawszy indygenat, musiał okazać przed kanclerzami wywód szlachectwa, sporządzony na podstawie oryginalnych dokumentów wystawionych w państwie, w którym się urodził.⁸ Następnie składał przed nimi przysięgę na wierność królowi i Rzeczypospolitej, po czym kancelaria za opłatą stemplową wydawała mu dyplom szlachectwa, uznający jego herb cudzoziemski.

Wedle ustaleń Józefa Szymańskiego, indygenaty w Polsce otrzymało 413 cudzoziemców, z tego aż 166 osób za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego.⁹

Sejm Czteroletni za indygenów uznał 24 cudzoziemców¹⁰ (w 1789 r. — 1 osoba; w 1790 r. — 22 osoby; w 1791 r. — 1 osoba). Największą grupę wśród nich stanowili wojskowi pozostający lub wchodzący w służbę Rzeczypospolitej. Na drugim miejscu znaleźli się urzędnicy i agenci Stanisława Augusta, na trzecim — bankierzy i przemysłowcy, wreszcie na czwartym — książęta i hrabiowie. Przewaga wśród indygenów wojskowych urzędników i bankierów wskazuje, że Rzeczpospolita potrzebowała właśnie ludzi tych profesji, pragnąc wzmocnić państwo pod względem militarnym, administracyjnym i gospodarczym. Sprawy te dominowały zresztą podczas obrad sejmowych, doprowadzając do uchwalenia stutysięcznego etatu wojska, prawa o miastach i wreszcie kardynalnej ustawy — Konstytucji 3 Maja.¹¹

Znakomita większość nobilitowanych na Sejmie Czteroletnim mieszczań trudniła się operacjami bankowymi, handlem, rzemiosłem bądź prowadziła

⁷ *Volumina Legum*, t. VIII, s. 165.

⁸ Dokumenty te miały być składane i przechowywane w Archiwum Regni; *Vol. Leg.*, t. VII, s. 375.

⁹ J. Szymański: *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983, s. 667.

¹⁰ E. Rawicz: *(Indygenat w Polsce za Stanisława Augusta*, „Rocznik Towarz. Przyjaciół Nauk w Przemyślu”, t. V, 1924, s. 42) podaje błędnie liczbę 26 indygenatów.

¹¹ B. Szyncler: *Stanisław Nałęcz Małachowski 1796–1809*, Warszawa 1979 s. 85–89, 129–132.

nawet manufaktury, a i wśród indygenów nie brak było ludzi czynnych w tych zawodach. Ponieważ wymienione zajęcia uchodziły w świetle dotychczasowego prawa polskiego za niegodne szlachcica, sejm podjął 11 listopada 1790 r. uchwałę, zezwalając „przypuszczonym [...] do równości obywatelskiej” na prowadzenie dotychczasowych ich profesji, przy równoczesnym zagwarantowaniu przyznanego im prawa do „prerogatywy szlacheckiej”. Mając ponadto na uwadze rozwój przemysłu krajowego, ta sama uchwała zawierała także postanowienie, że, „który by zaś przypuszczony do równości obywatelskiej kosztowniejszą jaką założył fabrykę, takowego za opłatą stempla uwolnić od skartabellatu”.¹²

Sejm Czteroletni przedłużył indygenom okres wyznaczony do nabycia dóbr z roku do trzech lat i ustanowił opłatę stemplową za dyplom na tysiąc czerwonych złotych, płatną w ciągu roku i sześciu niedziel od dnia obłaty. Niektórych indygenów sejm zwolnił od tej opłaty.

Na skutek wybuchu wojny polsko-rosyjskiej r. 1792 i zaszłych po niej wypadków politycznych część indygenów nie odebrała z kancelarii swych dyplomów.

Obradujący w r. 1793 pod władzą Targowicy nadzwyczajny sejm grodzieński unieważnił wszystkie indygenaty i nobilitacje Sejmu Czteroletniego i nadał je ponownie tym samym osobom, choć nie wszystkim. Prawdopodobnie pominięci zostali ci, którzy będąc znani z patriotycznej postawy, nie podpisali akcesu do konfederacji targowickiej bądź też wyemigrowali z kraju.

Przyjrzyjmy się z kolei poszczególnym indygenom; kim byli i na jakim połu działali oraz czym zasłużyli się Rzeczypospolitej:

POCZET INDYGENÓW

BELKUR (Belcour) Franciszek August Thesby de, Francuz, brał udział w wojnie siedmioletniej w Kanadzie, gdzie był wzięty do niewoli angielskiej. Później służył w legii Saint Victor. W 1769 r. został zwerbowany przez Marcina Lubomirskiego do wojska konfederatów barskich w charakterze instruktora piechoty. Następnie przeszedł pod rozkazy marszałka lubelskiego Adama Szaniawskiego, którego oddział rozbił Drewicz 10 grudnia 1769 r. Belkur dostał się do niewoli rosyjskiej i wywieziono go do Tobolska. Spędził tam w bardzo ciężkich warunkach kilka lat, spisując w wolnych chwilach swoje przyżycia w dzienniku. Do Polski powrócił w r. 1773 za rewersem, że nie będzie nigdy występował zbrojnie przeciwko Rosji. Obradującemu wówczas sejmowi rozbiorowemu przedłożył listę jeńców polskich zesłanych

¹² *Volumina Legum*, t. IX, s. 193.

na Syberię, przez co przyczynił się do ich uwolnienia. Zaciągnawszy się na służbę do biskupa wileńskiego Ignacego Massalskiego, musztrował żołnierzy jego prywatnego regimentu. Należał też do wileńskiej loży masonskiej „Dobrego Pasterza”. W 1779 r. wstąpił do wojska litewskiego, skąd w r. 1789 przeszedł w randze pułkownika do regimentu pieszego koronnego Działyńskiego. Jako szef dopuścił się malwersacji, sporządzając fałszywe raporty o stanie swego oddziału. Kiedy przestępstwo zostało ujawnione, Komisja Wojskowa Obojga Narodów pozbawiła Belkura komendy nad regimentem i zdegradowała, mianując na jego miejsce szefem płk. Ludwika Dahlke. Do czci i stopnia przywróciła defraudanta w r. 1793 Targowica. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s. 192; Kartoteka nobilitacji i indygenatów w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (dalej jako — Kartoteka); T. A. T h e s b y d e B e l c o u r : *Dziennik oficera francuskiego w służbie konfederacji barskiej, pojmanego przez Moskali, zesłanego na Sybir*, przełożył K. Godebski, Lwów 1866; W. K o n o p c z y ń s k i : biogram Belkura w *Polskim słowniku biograficznym* (dalej jako *PSB*), t. I, Kraków 1935, s. 403-404.

BRIGIDDO Józef de, hrabia austriacki, cesarski gubernator Galicji w latach 1779-1794. Miał opinię urzędnika przychylnego Polakom. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s. 191-192; Kartoteka; W. L o z i ń s k i : *Galicjana*, Lwów 1872, s. 104.

BUBNA i LITTITZ Antoni de, hrabia, pochodził ze starego rodu czeskiego, osiadłego w Pilźnieńskim. Jego członkowie obierali zwykle kariery wojskowe w armii austriackiej. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s. 191-192; Kartoteka; *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*, t. III, Warszawa 1898, s. 11-12.

BUBNA i LITTITZ Jan Wencesław de, hrabia, prawdopodobnie brat poprzedniego. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s. 191-192: Kartoteka.

DEYBEL de Hammerau Krystian Godfryd (1725-1789) urodził się w Warszawie. Ojciec jego, Jan Zygmunt, przybył do Polski z Saksonii za panowania Augusta II i służył w artylerii koronnej. Syn, mając lat 15, rozpoczął służbę jako kadet także w korpusie artylerii koronnej. Następnie pracował w kancelarii hetmana wielkiego koronnego Józefa Potockiego. Wysłany na koszt Augusta III do Saksonii, kształcił się tam w sztuce artyleryjskiej. Po powrocie do kraju zajmował się reorganizacją artylerii litewskiej oraz nadzorował budowę cekhauzu. W 1760 r. awansował na kapitana. Od 1772 r. zatrudniony był w sztabie korpusu artylerii koronnej, której komendantem

został Alojzy Fryderyk Brühl. Dzięki swoim wysokim kwalifikacjom i wzorowemu wykonywaniu powierzonych mu obowiązków dość szybko awansował: w r. 1772 na majora, w r. 1775 na podpułkownika, a w r. 1786 na pułkownika. Po sprzedaży przez Brühla szarży generała artylerii koronnej Stanisławowi Szczęsnemu Potockiemu cały ciężar kierowania korpusem artylerii spadł na Deybela. Musiał on ponadto sprostać dodatkowym trudnościom natury organizacyjnej, które powstały w wyniku uchwały Sejmu Wielkiego o stutysięcznym etacie wojska. W 1790 r. zdrowie 65-letniego pułkownika zaczęło zawodzić, podał się więc do dymisji, lecz jej nie przyjęto i schorowany pozostawał nadal na swoim odpowiedzialnym stanowisku. Po wybuchu Insurekcji Kościuszkowskiej w Warszawie nakazał wydać powstańcom broń z arsenału. Dnia 1 maja 1794 r. otrzymał od Naczelnika patent na generała majora. W czasie oblężenia stolicy przez Prusaków i Rosjan oddał duże usługi przy organizowaniu skutecznej obrony. Był dwukrotnie żonaty. Z drugiego małżeństwa miał dwóch synów. Indygenat oblatowano 9 grudnia 1790 r.

Vol. Leg. t. IX, s. 199; Kartoteka; R. Morcinek: biogram Deybela w PSB, t. V, Kraków 1939-1946, s. 135-136.

ENGESTRÖM Wawrzyniec (1751-1826) był osobistym sekretarzem króla szwedzkiego Gustawa III. W 1782 r. wysłany został w charakterze *chargé d'affaires* do Wiednia, gdzie poznał spore grono bawiących tam Polaków. W 1787 r. przyjechał z misją poufną do Warszawy, a od r. 1790 rezydował jako akredytowany przy dworze polskim poseł szwedzki. W czasie Sejmu Czteroletniego nawiązał bliskie i zażyłe kontakty z przywódcami stronnictwa patriotyczno-reformatorskiego. Ożenił się też z Polką, Rozalią Chłapowską i miał z nią syna Gustawa Stanisława. Po zabójstwie Gustawa III wyjechał do Sztokholmu i objął urząd kanclerza nadwornego Gustawa IV. Jednakże, na skutek presji Rosji otrzymał dymisję. W latach 1795-1803 był kolejno posłem w Londynie, Wiedniu i Berlinie. W czasie wojny finlandzkiej Karol XIII mianował go kanclerzem i ministrem stanu do spraw zagranicznych. W 1814 r. uczestniczył w kongresie wiedeńskim. W 1824 r. podał się do dymisji i opuściwszy Szewcję, osiadł na resztę życia w Jankowicach na Pomorzu. Należał do różnych europejskich towarzystw naukowych, m.in. był honorowym członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Indygenat oblatowano 22 czerwca 1791 r.

Vol. Leg., t. IX, s. 227; Kartoteka; W. Kopczyński: biogram Engeströma w PSB, t. VI, Kraków 1948, s. 272-274; W. Engeström: *Pamiętniki posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego króla J. Mci szwedzkiego w Polsce czasu Sejmu Czteroletniego, później kanclerza państwa*

i ministra spraw zagranicznych itd., itd., przełożone z oryginału przez J. I. Kraszewskiego, Poznań 1875.

GLAVE-KOBIELSKI Karol (1752–1831), konsyliarz i tajny radca króla Stanisława Augusta. Pochodził ze Szczecina. Po uzyskaniu doktoratu na Uniwersytecie w Halle, pracował na posadzie państwowej w Szczecinie, a następnie w Berlinie i Królewcu. Popadłszy w konflikt z królem Fryderykiem Wilhelmem II, zmuszony został do opuszczenia Prus. Udał się wówczas do Warszawy, gdzie przybył na początku 1789 r. i podjął się prowadzenia interesów finansowych niektórych magnatów. Uzyskawszy indygenat i tytuł szambelana, przybrał nazwisko Kobielski. W latach 1791–1793 wydawał „Gazette de Varsovie”, którą redagował na wysokim poziomie dziennikarskim. W czasie sejmu grodzieńskiego pozostawał w bliskim kontakcie z ambasadorem rosyjskim Sieversem. W lutym 1794 r. na polecenie Igelströma wyjechał do Amsterdamu w celu wynegocjowania nowej pożyczki dla Polski. Po upadku powstania kościuszkowskiego przeszedł na służbę austriacką i zamieszkiwał w Wiedniu. W 1809 r. był organizatorem nieudanego zamachu na Napoleona. W 1810 r. naraził się mocno cesarzowi Franciszkowi II, za co zamknięto go w twierdzy Leopoldstadt, skąd wypuszczony został dopiero w 1828 r. Glave zmarł w Ofen, zaraziwszy się cholera. Indygenat oblatowano 30 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s. 195; Kartoteka; E. Kipa: biogram Glave w PSB, t. VIII, Kraków 1959, s. 38–40.

GRAMMLICH Jan Karol (ok. 1770–1803) z pochodzenia był Saksowczykiem. Ojciec jego, Jan Jakub, dowodził w randze pułkownika regimentem piechoty im. Królewicza Karola. Pragnąc zaś zapewnić synowi łatwą karierę wojskową, kupił mu, gdy miał trzy lata, patent na chorążego, a kiedy syn liczył lat osiem, nabył dla niego za 1000 złp szarżę porucznika i wreszcie w r. 1787 kupił Janowi Karolowi rangę sztabs-kapitana w regimencie szefostwa Wodzickiego. W czasie wojny polsko-rosyjskiej r. 1792 Grammlich uczestniczył w bitwie pod Grannem. W powstaniu kościuszkowskim walczył pod Raclawicami i Szczekocinami oraz w obronie Warszawy, awansując kolejno na majora i podpułkownika. Po upadku powstania udał się na emigrację. W 1801 r. zaciągnął się do Legii Naddunajskiej w stopniu kapitana fizylierów. W 1802 r. popłynął z 3 półbrygadą polską na San Domingo i brał udział w walkach z Murzynami. Na początku r. 1803 zachorował i został skierowany do lazaretu, gdzie zginął z rąk powstańców. Indygenat, oblatowany 9 grudnia 1790 r., otrzymał za rekomendacją Komisji Wojskowej Obojga Narodów.

Vol. Leg., t. IX, s. 199; Kartoteka; J. Pachonński: biogram Grammlicha w PSB, t. VIII, Kraków 1960, s. 554.

GRYEGSHEIM (Griesheim) Karol, urodził się w księstwie Sachsen-Gotha. Karierę wojskową rozpoczął w armii pruskiej jako porucznik huzarów. Od 1776 r. służył w wojsku litewskim w randze podpułkownika, pełniąc funkcję *exercer-magistra kawalerii*, którą pragnął zreformować według wzorów pruskich. Był autorem dzieł *Die Pflichten des leichen Reuters nebst verschnittenen militärischen Reflexions* (Warszawa 1777) i *Reflexions sur la nouvelle formation de l'armée en Pologne et principalement sur celle de la cavalerie* (Warszawa 1789). W 1783 r. sprzedał rangę Departamentowi Wojskowemu. W okresie obrad Sejmu Czteroletniego agitował za sojuszem Polski z Prusami. W latach 1791–1795 reprezentował w Warszawie interesy Holandii w randze *chargé d'affaires*. Po trzecim rozbiorze powrócił do Niemiec. Indygenat, oblatowany 9 grudnia 1790 r., otrzymał za rekomendacją Komisji Wojskowej.

Vol. Leg., t. IX, s. 199; Kartoteka; E. Rostworowski: biogram Gryegsheima w PSB, t. VIII, s. 37–38.

HENNIG-HENIŃSKI Fryderyk Ernest był synem saskiego mieszczanina, który przybył do Polski za panowania Augusta III Sasa i został administratorem żup królewskich. W 1776 r. Fryderyk otrzymał stanowisko sekretarza przy komisarzu królewskim w Gdańsku A. Husarzewskim. Po śmierci Husarzewskiego w r. 1782 Stanisław August mianował komisarzem Henniga w randze radcy poselstwa. W 1784 r. za usługi wyświadczone kupcom austriackim otrzymał cesarskie szlachectwo. Przebywając w Gdańsku, załatwiał głównie prywatne sprawy króla i realizował różne jego zamówienia. Po zajęciu Gdańska przez Prusaków pozostał nadal w tym mieście jako polski agent dla dozoru handlu, a następnie jako konsul. W 1794 r. opuścił Gdańsk na żądanie Prusaków i wyjechał do Kopenhagi. Powrócił doń po trzecim rozbiorze jako osoba prywatna. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX s. 192; Kartoteka; E. Rostworowski: biogram Henniga w PSB, t. IX, Kraków 1961, s. 396–398.

LABADY Franciszek de, porucznik w korpusie inżynierów koronnych. Otrzymał indygenat, oblatowany 9 grudnia 1790 r., za rekomendacją Komisji Wojskowej.

Vol. Leg., t. IX, s. 199; Kartoteka.

LALANDE (La Lande) Ludwik de, przybył do Polski z Normandii. Służył 27 lat w Korpusie Kadetów w Warszawie, najpierw jako bibliotekarz w stopniu porucznika, a następnie jako brygadier 3 brygady w randze podpułkownika. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s. 192; Kartoteka; W. Lisowski: *Polskie korpusy kadetów 1765–1956*, Warszawa 1982, s. 38, 76.

MEZER Franciszek (ok.1751–1829) urodził się w rodzinie francuskiej. W latach 1783–1795 był dyrektorem manufaktury porcelany w Korcu. W następnym roku zawarł kontrakt na założenie manufaktury fajansu w Tomaszowie Lubelskim, a następnie zarządzał nią do r.1802. Posiadał wieś Mosty Małe w Galicji, którą zakupił w r.1802. Dwaj jego synowie Kazimierz i Karol także prowadzili manufaktury porcelany i fajansu. Indygenat, oblatowany 11 listopada 1790 r., otrzymał za zasługi oddane krajowi na polu przemysłu.

Vol. Leg., t. IX, s.192; Kartoteka; E. Kowicka: biogram Mezera w PSB, t. XX, Kraków 1975, s.490–491.

MINIGERODE Wilhelm de, baron. Indygenat oblatowano 30 grudnia 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s.195; Kartoteka.

POUPPART Jan Franciszek pochodził z Francji. Brał udział w wojnie siedmioletniej jako żołnierz austriacki. W 1775 r. rozpoczął służbę w Polsce w 10 regimentie piechoty koronnej Lubomirskiego. W następnym roku otrzymał rangę pułkownika. Z regimentem swoim przebywał najpierw w Kamieńcu Podolskim, a potem w Niemirowie. 17 czerwca 1790 r. awansował na generała majora w wojsku koronnym. Uczestniczył w wojnie polsko-rosyjskiej 1792 r. i bił się pod Zieleńcami i Dorohuskim, za co nagrodzony został złotym medalem *Virtuti Militari*. Po drugim rozbiorze i zajęciu Kamieńca Podolskiego przez Rosję, przeszedł na służbę carską. Indygenat, oblatowany 9 grudnia 1790 r., otrzymał za rekomendacją Komisji Wojskowej.

Vol. Leg., t. IX, s.199; Kartoteka; M. Czeppe i E. Orman: biogram Poupparta w PSB, t. XXVIII, Kraków 1985, s.272–273.

SARTORIUS de Schwanefeld Andrzej, brat Ernesta, komisarz poczty pruskiej. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg. t. IX, s.192.

SARTORIUS de Schwanefeld Ernest, (zm. 1820) konsyliarz JKMci i generalny komisarz poczty polskiej za panowania Stanisława Augusta. W czasie rządów Targowicy był opłacany przez ambasadę rosyjską, której udostępniał prywatne listy patriotów. Na rozkaz Kościuszki, wydany 8 maja 1794 r., Sartorius został aresztowany. Z więzienia wydostał się po upadku powstania. Później był zastępcą dyrektora poczt Księstwa Warszawskiego. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s.192; Kartoteka.

SCHALL Jan de, hrabia. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s.192; Kartoteka.

STOLL Jan Gotfryd, doktor medycyny i chirurgii. W 1776 r. otrzymał godność radcy dworu królewskiego, a w r.1784 mianowany został sztab-

medico-chirurgiem wojska koronnego. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s. 192; Kartoteka; F. Giedroyć: *Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce*, Warszawa 1911, s. 761–766.

SZULTZ Konstanty, były kapitan wojska koronnego. Indygenat, oblatowany 9 grudnia 1790 r., otrzymał za rekomendacją Komisji Wojskowej.

Vol. Leg., t. IX, s. 199; Kartoteka.

TEPPER Piotr Fergusson (zm. 1794), największy bankier za czasów Stanisława Augusta, właściciel dóbr: Falenty, Sękocin i Gółków pod Warszawą. Prowadził interesy ze skarbem koronnym i królewskim oraz z ambasadą rosyjską. Mieszkał w okazałym pałacu przy ul. Miodowej i zasłynął z bardzo wystawnego życia. Po dziesięciu latach działalności zbankrutował w r. 1793, wykazując 17 milionów złp strat. Na potwierdzenie swego szlachectwa przedstawił dokument z wywodem, wydanym przez szkockiego herolda i miasto Edynburg. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s. 189; Kartoteka; T. Korzon: *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta*, wyd. 2, t. II, Kraków-Warszawa 1898, s. 177.

VERNI GIERAND Mikołaj Antoni de, baron, pochodził z Lotaryngii. W wojsku francuskim dosłużył się stopnia porucznika. Przybywszy do Polski, mianowany został w r. 1785 szambelanem Stanisława Augusta. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r.

Vol. Leg., t. IX, s. 192; Kartoteka; A. Magier: *Estetyka miasta stołecznego Warszawy*, Wrocław 1963, s. 438.

WATSON Jan Robert, konsyliarz i kontrregestrant skarbu królewskiego. Pochodził z rodziny szkockiej, która przybyła do Polski ok. 1690 r. Indygenat oblatowano 11 listopada 1790 r. Dyplom otrzymał 23 marca 1791 r., legitymując się wywodem szlachectwa wystawionym przez miasto Edynburg.

Vol. Leg., t. IX, s. 192; Kartoteka.

WÜRTEMBERG-MONTABELLIARD Fryderyk Ludwik (1756–1817), syn ks. Fryderyka Eugeniusza i Zofii z margrabiów Brandenbourg Schwedt. Był siostrzeńcem króla pruskiego Fryderyka II i bratem Wielkiej Księżnej Pawłowej. Służbę wojskową rozpoczął w armii pruskiej, gdzie otrzymał szlify generała majora. W 1784 r. poślubił ks. Marię Czartoryską, córkę Izabeli i Adama Kazimierza, generała ziem podolskich. W tymże samym roku otrzymał od króla Order Orła Białego. Przy poparciu teścia, który odkupił dla niego rangę generalską od Alojzego Brühla, powołany został w r. 1789 na stanowisko komendanta dywizji małopolskiej w randze generała lejtnanta wojsk koronnych. Po wybuchu wojny polsko-rosyjskiej r. 1792 król mianował

go naczelnym wodzem wojsk litewskich. Kiedy wyszło na jaw, że jest zdrajcą będącym w zмовie z Prusami i Rosją, musiał uchodzić z Polski. W 1793 r. otrzymał rozwód, zatrzymując przy sobie syna Adama Karola Wilhelma. Ten zaś, będąc wychowany w Petersburgu, uległ całkowitej rusyfikacji i w czasie powstania listopadowego kazał swym żołnierzom zbombardować rezydencję swojej babki w Puławach. Indygenat oblatowano 9 listopada 1789 r.

Vol. Leg., t. IX, s. 135; Kartoteka; L. Dębicki: *Małżeństwo ks. M. Czartoryskiej z ks. Ludwikiem Wirtemberskim*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” R. 1886; L. R a t a j c z y k: *Wojsko i obronność Rzeczypospolitej 1788-1792*, Warszawa 1975.

RÉSUMÉ

En Pologne l'indigénat consistait à conférer à un étranger et à ses enfants tous les droits d'un citoyen polonais. Une telle décision était prise par la diète après un accord unanime de tous les députés. Les personnes concernées devaient démontrer leur noble provenance leur concédée dès le grand-père, être propriétaires fonciers de même qu'acquérir durant un an (à partir du moment d'être admis à l'indigénat) les biens dont la valeur égalait 200 000 zlotys. Tous ceux qui ont reçu le titre de noble étaient soumis à *skartabellatus*, loi qui ne reconnaissait qu'à la troisième génération de leurs descendants le droit de remplir les fonctions publiques ou bien la possibilité d'être tenancier des biens du roi. Dans les cas particuliers, après avoir reconnu les mérites, la diète pouvait dispenser de *skartabellatus*.

La Diète de Quatre Ans a accordé l'indigénat à 24 étrangers parmi eux les militaires représentaient un groupe le plus nombreux. Les employés et les agents du roi Stanislas Auguste Poniatowski, les banquiers et les industriels, les princes et les comtes — tous ils occupaient les rangs inférieurs. La prépondérance en nombre des militaires, employés et banquiers dévoile les besoins de la République dont le but majeur était alors d'établir un état fort.

La diète de Grodno présidée en 1793 par Targowica, après avoir annulé tous les indigénats et nobilitations de la Diète de Quatre Ans, les a ensuite reconnus à certains, à l'exception pourtant des patriotes qui n'avaient pas accepté la confédération de Targowica.